

DİYARBAKIR YÖRESİNİN KUŞLARI

ÖZET

Ülkemizin, genel olarak kuş türleri bakımından zengin bir coğrafi bölge olduğu bilinmekle birlikte, gerek Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin gerekse Diyarbakır ve çevresinin bu zenginlik içindeki yeri yakın zamana kadar yeterince anlaşılamamış, ancak son yıllarda yapılan çalışmalarla yörenin kuş çeşitliliği hakkında detaylı veri elde edilebilmiştir. Bunun en önemli nedeni yörenin kuş varlığı üzerindeki sistematik araştırmaların yetersizliği olarak belirlenmiştir. Söz konusu çalışmada, 1993-2010 yılları arasında Diyarbakır il sınırları içinde, standart ornitolojik donanım eşliğinde gerçekleştirilen arazi çalışmaları ve yayınlanmış eserler topluca değerlendirilerek yörede gözlenen kuş türlerinin listesi ve mevsimsel statüleri sunulmuştur. Yapılan değerlendirmeler sonucunda, ilimiz ve yakın çevresinde 17 takıma ve 55 familyaya ait 285 kuş türünün bulunduğu belirlenmiştir. Saptanan türlerden 21 tanesi küresel ölçekte nesli tehlike altında olup, bunlardan en az beş tanesi yörede üreyen türlerdir. Ekolojik değişimin yaşandığı bölgemizde, kuş türlerinde ileride olabilecek değişimlerin saptanabilmesi için söz konusu çalışma temel teşkil edecektir.

GİRİŞ

Yurdumuzun, üç ana kıtayı birleştiren önemli bir coğrafya üzerinde yer alması, farklı yeryüzü ve iklim koşullarına sahip olması büyük bir tür çeşitliliğini barındırmasına olanak sağlamıştır. Bu tür çeşitliliği, kuşlar açısından da hemen fark edilmektedir. Bu önem itibarıyla hem genel hem de lokal çalışmalar ile çeşitli tarihlerde ülkemiz kuşları farklı zamanlarda yerli ve yabancı araştırmacılar tarafından çalışılmıştır (1-25). Bu anlamda Güneydoğu Anadolu Bölgesi de sahip olduğu yarı kurak ve tatlı su ekosistemleri ile pek çok canlı türünü barındırmaktadır (26).

Yakın zamanlara kadar gerek bölge gerekse Diyarbakır yöresinin kuşları hakkındaki bilgilerimiz sınırlı kalmış, ancak son yıllarda yapılan çalışmalar ışığında bölgenin pek çok kuş türüne ev sahipliği yaptığı belirlenmiştir (15,21-22,26-31). Bölgemizin sahip olduğu bu çeşitliliğin oluşmasında sahip olduğu habitat çeşitliliği etkili olmuştur.

Bölgemizde büyük bir kalkınma projesi olarak gerçekleşmekte olan GAP (Güneydoğu Anadolu Projesi) ile birlikte genel olarak yörede fauna ve flora açısından bir değişim sürecinin yaşanması muhtemeldir. GAP ile birlikte

DIYARBAKIRDA
DOĞAL HAYAT
SU, İKLİM,
ENERJİ VE
MADEN

Recep KARAKAŞ

Dicle Üniversitesi, Fen
Fakültesi, Biyoloji Bölümü,
Diyarbakır
rkarakas@dicle.edu.tr

bölgede kurak olan pek çok alanın sularla tanışması, farklı habitatların oluşumu ve bunun canlı sistemleri üzerine olan etkileri geçmişte yapılan çalışmalarla kısmen de olsa ele alınmıştır (31). Ancak ekolojik değişimin yaşandığı bölgemizde, söz konusu çalışmaların sürekliliği gerekmektedir. Bu nedenle, ileride olabilecek değişimlerin sonuçlarını karşılaştırabilmek için mevcut fauna ve flora hakkında detaylı bir envanterin gerekliliği kaçınılmazdır. Özellikle nesli dünya çapında tehlike altında olan türlerin bilinmesi ve bu türlere yönelik tehditlerin bertaraf edilmesi sahip olduğumuz biyolojik değerlerin korunması açısından kaçınılmazdır.

Dünyanın pek çok yerinde olduğu gibi ülkemizde de insanoğlunun çevre üzerindeki olumsuz etkileri sonucu doğadaki birçok canlı türü ve bunlara ait doğal yaşam alanları yitirilmektedir. Bu etkilenen canlı gruplarından biri de şüphesiz kuşlardır. Doğal güzelliklerinin yanı sıra kuşlar ekolojik denge açısından son derece önemli roller üstlenmişlerdir.

Bu çalışmada, Diyarbakır il sınırları içerisinde gerçekleştirilen lokalite çalışmaları ve düzensiz arazi kayıtları topluca değerlendirilerek yörenin kuş varlığı belirlenmeye çalışılarak söz konusu türlerin bölgesel statüleri verilmiştir. Ayrıca, bölgemizde gözlenen nesli tehlike altındaki türler de belirlenerek, genel olarak kuşların korunması için önerilerde bulunulmuştur. Söz konusu çalışmanın bu yönüyle faydalı olacağı ve ilimiz kuşları hakkındaki bilgimizi arttıracacağı düşünülmektedir.

Materyal ve Metot

Diyarbakır ve çevresinde bulunan kuş türleri

bu çalışmanın materyalini oluşturmuştur. Çalışmada kullanılan veriler il sınırları içerisinde 1993-2010 yılları arasındaki düzensiz arazi kayıtları ve yöredeki lokalite çalışmalarının sonuçlarına dayanmaktadır (15,21-22,27-31).

Arazi gözlemleri dürbün (8×40) ve teleskop (20-60×80) kullanılarak standart ornitolojik donanım eşliğinde gerçekleştirilmiştir (33-34). Sistematik listenin oluşturulmasında Kasperek ve Bilgin (16) tarafından verilen liste esas alınmış, türlerin statülerinin düzenlenmesinde Kirwan ve ark. (19) tarafından sunulan listeden de yararlanılmıştır.

Çalışma Alanı

Diyarbakır ve çevresi karasal iklimin hüküm sürdüğü ve genel bitki örtüsünü step bitkilerinin oluşturduğu bir yapı göstermektedir. Bununla birlikte ilin farklı yerlerinde dağ, nehir, baraj gölü, ova, bozkır gibi farklı habitatlar da mevcuttur. Bu da pek çok kuş türü için gerek beslenme gerekse üreme açısından uygun habitatlar teşkil etmektedir. Bölgede son on yıllık verilere göre yıllık ortalama sıcaklık 15° C, ortalama maksimum sıcaklık 42° C, ortalama minimum sıcaklık -2,7° C olup maksimum ve minimum sıcaklıklar sırasıyla temmuz ve ocak aylarına aittir. Yağışların çoğu kış ve ilkbahar mevsimlerinde görülmektedir.

Bulgular

Esas alınan süre zarfında Diyarbakır ili ve çevresinde 17 ordo ve 55 familya mensubu 285 kuş türü belirlenerek bunların mevsimsel statüleri tablo halinde verilmiştir (Tablo1).

Tablo 1: Diyarbakır il sınırları içinde 1993-2010 yılları arasında kaydedilen kuş türler. Türkiye statüleri (19) ve yöredeki statüler için verilen kısaltmalar: Y=Yerli; YM=Yaz misafiri; KM=Kış misafiri; G=Göç dönemlerinde yöreyi kullanan; R=Rastlantısal olan türleri belirtmektedir. Küçük harflerle belirtilenler düzenli ve yaygın olmayan statüler için verilmiştir. Global anlamda tehlike altında olan türler **bold** olarak verilmiştir.

ORDO	FAMİLYA	TÜRLER	Türkiye Statüsü	Yöresel Statüsü
PODICIPEDIFORMES	Podicipedidae	<i>Tachybaptus ruficollis</i> – Küçük Batağan	Y, KM	Y
		<i>Podiceps cristatus</i> – Bahri	Y, KM	KM
		<i>Podiceps auritus</i> – Kulaklı Batağan	km	km
		<i>Podiceps nigricollis</i> – Kraboyunlu Batağan	Y, KM	KM
PELECANIFORMES	Phalacrocoracidae	<i>Phalacrocorax carbo</i> – Karabatak	Y, KM	KM
		<i>Phalacrocorax pygmeus</i> – Küçük Karabatak	Y, km	km
	Pelecanidae	<i>Pelecanus onocrotalus</i> – Ak Pelikan	ym, km, G	G
		<i>Pelecanus crispus</i> – Tepeli Pelikan	Y, KM	KM
CICONIIFORMES	Ardeidae	<i>Botaurus stellaris</i> – Balaban	Y, km	Y
		<i>Ixobrychus minutus</i> – Küçük Balaban	YM, G	YM
		<i>Nycticorax nycticorax</i> – Gece Balıkçılı	YM, G	YM
		<i>Ardeola raloides</i> – Alaca Balıkçıl	YM, G	YM
		<i>Bubulcus ibis</i> – Sığır Balıkçılı	ym, km, G	G
		<i>Egretta garzetta</i> – Küçük Ak Balıkçıl	YM, KM	YM
		<i>Egretta alba</i> – Büyük Ak Balıkçıl	y, KM	KM
		<i>Ardea cinerea</i> – Gri Balıkçıl	Y, KM	Y
		<i>Ardea purpurea</i> – Erguvani balıkçıl	YM, G	YM
	Ciconiidae	<i>Ciconia ciconia</i> – Leylek	y, YM, G	YM
		<i>Ciconia nigra</i> – Kara Leylek	YM, G, km	G
	Threskionithidae	<i>Plegadis falcinellus</i> – Çeltikçi	YM, G	G
		<i>Platalea leucorodia</i> – Kaşıkçı	YM, km	km

ANSERIFORMES	Anatidae	<i>Cygnus olor</i> – Kuğu	y, KM	KM
		<i>Cygnus columbianus</i> – Küçük Kuğu	km	km
		<i>Cygnus cygnus</i> – Ötücü Kuğu	km	km
		<i>Anser albifrons</i> – Sakarca	KM, G	KM
		<i>Anser anser</i> – Boz Kaz	Y, KM	KM
		<i>Tadorna ferruginea</i> – Angit	Y	Y
		<i>Tadorna tadorna</i> – Suna	Y, KM	KM
		<i>Anas penelope</i> – Fiyu	KM, ym	KM
		<i>Anas strepera</i> – Boz Ördek	Y, KM	KM
		<i>Anas crecca</i> – Çamurcun	y, KM	KM
		<i>Anas platyrhynchos</i> – Yeşilbaş	Y, KM	Y
		<i>Anas acuta</i> – Kilkuyruk	y, KM, G	KM
		<i>Anas querquedula</i> – Çıkrıkçın	YM, G, km	G
		<i>Anas clypeata</i> – Kaşıkgağa	y, KM, g	KM
		<i>Netta rufina</i> – Macar Ördęi	Y, KM	KM
		<i>Aythya ferrina</i> – Elmabaş Patka	Y, KM	KM
		<i>Aythya nyroca</i> – Pasbaş Patka	YM, km, g	YM
		<i>Aythya fuligula</i> – Tepeli Patka	y, KM	KM
		<i>Aythya marila</i> – Karabaş Patka	km	km
		<i>Mergus albellus</i> – Sütlabi	ym, km	km
		<i>Oxyura leucocephala</i> – Dikkuyruk	Y, KM	G

FALCONIFORMES	Accipitridae	<i>Pernis apivorus</i> – Arı Şahini	YM, G	G
		<i>Elanus caeruleus</i> – Ak Çaylak	R	R
		<i>Milvus migrans</i> – Kara Çaylak	YM, G, km	G
		<i>Milvus milvus</i> – Kızıl Çaylak	ym, g	g
		<i>Neophron percnopterus</i> – Küçük Akbaba	YM, g	YM
		<i>Gyps fulvus</i> – Kızıl Akbaba	Y, ym	YM
		<i>Circus gallicus</i> – Yılan Kartalı	YM, G	YM
		<i>Circus aeruginosus</i> – Saz Delicesi	Y, G, km	Y
		<i>Circus cyaneus</i> – Gökçe Delice	ym, KM	KM
		<i>Circus pygarcus</i> – Çayır Delicesi	YM, G	G
		<i>Accipiter gentilis</i> – Çakır Kuşu	Y, g	g
		<i>Accipiter nisus</i> – Atmaca	Y, G, KM	Y
		<i>Buteo buteo</i> – Şahin	Y, G, KM	Y
		<i>Buteo rufinus</i> – Kızıl Şahin	Y	Y
		<i>Aquila pomarina</i> – Küçük Orman Kartalı	ym, G	G
		<i>Aquila clanga</i> – Büyük Orman Kartalı	km, g	g
		<i>Aquila nipalensis</i> – Bozkır Kartalı	ym, G	G
		<i>Aquila heliaca</i> – Şah Kartal	y, km, g	g
		<i>Aquila chrysaetos</i> – Kaya Kartalı	Y	Y
		<i>Hieraetus pennatus</i> – Küçük Kartal	YM, G	YM
		<i>Hieraetus fasciaticus</i> – Tavşancıl	Y	Y
		<i>Pandion haliaetus</i> – Balık Kartalı	ym, G	G
	Falconidae	<i>Falco naumanni</i> – Küçük Kerkenez	YM, km	YM
		<i>Falco tinnunculus</i> – Kerkenez	Y, KM	Y
		<i>Falco vespertinus</i> – Ala Doğan	ym, G	G
		<i>Falco columbarius</i> – Boz Doğan	KM, g	KM
		<i>Falco subbuteo</i> – Delice Doğan	YM, G	YM
		<i>Falco cherrug</i> – Ulu Doğan	y, g	g
		<i>Falco peregrinus</i> – Gök Doğan	Y, KM	Y
GALLIFORMES	Phasianidae	<i>Alectoris chukar</i> – Keklik	Y	Y
		<i>Ammoperdix griseogularis</i> – Kum Kekliği	Y	Y
		<i>Perdix perdix</i> – Çil Keklik	Y	Y
		<i>Coturnix coturnix</i> – Bildircin	YM, G, km	G
GRUIFORMES	Rallidae	<i>Rallus aquaticus</i> – Su Kılavuzu	Y, KM	KM
		<i>Porzana porzana</i> – Benekli Sutavuğu	yg, G	G
		<i>Porzana parva</i> – Bataklık Sutavuğu	yg, G	G
		<i>Crex crex</i> – Bildircin Kılavuzu	yg, g	g
		<i>Gallinula chloropus</i> – Saztavuğu	Y, G, KM	Y
		<i>Fulica atra</i> – Sakarmeke	Y, KM	Y
	Gruidae	<i>Grus grus</i> – Turna	Y, YM, G	G
	Otididae	<i>Otis tarda</i> - Toy	Y, km	Y

SONUÇ

Çalışma sonunda, Diyarbakır ili ve çevresinde 17 ordo ve 55 familyaya ait 285 kuş türü tanımlanmıştır. Saptanan türlerden 129'unun *Passeriformes*, 156'sının da *Non-passeriformes* grubuna dâhil olduğu belirlenmiştir. Çalışma alanında belirlenen 285 türün Türkiye statüleri ve bölgesel statüleri karşılaştırılarak bunlardan 71'inin yerli, 87'sinin yaz misafiri, 61'inin kış misafiri ve 61 türünde göç dönemlerinde yöremizde gözlenen türler oldukları, 5 türün ise rastlantısal gözlenen tür olduğu belirlenmiştir. Tüm Türkiye'de yeterli kaydı mevcut olan 469 kuş türü olduğu göz önüne alındığında ilimizin sahip olduğu bu çeşitliliğin önemi daha da iyi anlaşılmaktadır (25)

Yörede belirlenen türlerin global alandaki tehlike durumlarına da bakılarak, belirlenen türlerden 21 tanesinin (Küçük Karabatak, Tepeli Pelikan, Pasbaş Patka, Dikkuyruk, Kızıl Çaylak, Küçük Akbaba, Büyük Orman Kartalı, Şah Kartal, Küçük Kerkenez, Ala Doğan, Ulu Doğan, Bildircin Kılavuzu, Toy, Karakanatlı Bataklık Kırlangıcı, Sürmeli Kızkuşu, Büyük Suçulluğu, Çamurçulluğu, Kervançulluğu, Gökkuzgun, Alaca Sinekkapan, Boz Kirazkuşu) global anlamda nesli tehlike altında olan türler oldukları belirlenmiştir (35). Dünya ölçeğinde tehlike altında olan bu türlerden en az 5 tanesi (Pasbaş Patka, Küçük Karabatak, Küçük Kerkenez, Toy ve Gökkuzgun) ilimizde üreyen türlerdir.

Yapılan literatür incelemesi sonunda Güneydoğu Anadolu ile ilgili olarak kayıt belirtilen çalışmalar (6-8,14,20) değerlendirilmiş ve bunların arasında Diyarbakır için verilen kayıtlar belirlenerek göz önüne alınmıştır.

Kirwan ve Martins (14)'in Diyarbakır ili ve Devegeçidi Barajı için verdikleri türlerden Yaz ördeği (*Marmaronetta angustirostris*), Ada doğanı (*Falco eleonora*), Sürmeli kumkuşu (*Limicola falcinellus*) ve Bıyıklı baştankaraya (*Panurus biarmicus*) çalışma periyodu boyunca rastlanmamıştır.

Kirwan ve Martins (20) yeşil papağan (*Psittacula krameri*) için genel olarak üç lokaliteden bahsederek en doğudaki lokalite olarak Şanlıurfa'yı belirtmişlerdir. Çalışmamızda bu türün Diyarbakır'da da mevcut olduğu sonucu doğmuştur.

Tüm Türkiye'de çeşitli araştırmacılara göre; 426, 450, 453 ve 469 kuş türü olduğu (9,16,19,25) göz önüne alındığında, yörenin kuşlar açısından önemi daha da iyi anlaşılmaktadır. Yörede bugüne kadar 29 yırtıcı kuş türünün olduğu belirlenmiş olması ve tüm Türkiye'de Falconiformes takımının 38 türle temsil ediliyor olması (16) yörenin yırtıcı kuşlar açısından ayrı bir önem taşıdığı sonucunu da göstermektedir. Yöremizin ve ilimizin kuşlar için hem geçiş dönemlerinde hem de diğer dönemlerde önemli bir beslenme ve konaklama alanı olduğu sonucuna varılmıştır.

Modernleşen dünyada, günümüzde pek çok kuş türü popülasyonundaki azalmaların doğal habitatların bozulması ve geleneksel tarım metotlarındaki değişimlerle ilişkili olduğu kabul edilmektedir (36). Dünyanın pek çok yerinde olduğu gibi ülkemizde de çevre üzerindeki olumsuz etkiler sonucu doğadaki birçok canlı türü ve bunlara ait doğal yaşam alanları yitilmektedir (37). Güneydoğu Anadolu

Bölgesi'nde de, özellikle son çeyrek asırda artan baraj sayıları ile beraber, birçok doğal alan tarımsal kullanıma açılmış ve genel olarak çeşitli canlı grupları için önem arz eden doğal habitatların yapısı değişmiştir. Bu değişimlerden doğal olarak bölgenin diğer fauna öğeleri gibi kuş türlerinin de etkileneceğini belirtmek mümkündür. Doğal güzelliklerinin yanı sıra kuşların insanlar ve ekolojik denge açısından önemli bir rolleri de zararlı böcek ve kemirgenleri kontrol altında tutmalarıdır. Nitekim bazı tarım zararlılarına karşı kuşlar biyolojik kontrol aracı olarak görülmektedir. Bunlara ilaveten, tohum, meyve ve çiçek özünü beslenen kuşların, bitkilerin üremesi ve dağılımında, leşlerle beslenen kuşların organik madde döngüsünde önemli rolleri olduğu bilinmektedir.

Kuşlar, diğer canlı gruplarına göre, zaman içinde izlenmesinin kolay olması nedeniyle, herhangi bir alanın sahip olduğu ekolojik değerin, varsa o alandaki değişim ve bozulmaların göstergesi olarak kabul edilmektedir. Kuşların herhangi bir bölgedeki dağılımı ya da sayılarının değişmesi bölgedeki çevresel değişimleri belirlemede ölçüt olarak kullanılabilir.

Tüm bu özellikleriyle kuşları "biyoindikatör" olarak tanımlamak mümkündür. Yaşadıkları çevrenin göstergesi olarak kuşların, yalnızca belli bir alanda var olup olmadıklarına ilişkin bulgular bile, çoğu kez o alanın çevresel statüsü hakkında ipucu verebilmektedir. Belli türlerin belli alanlarda sayısal olarak zaman içerisinde izlenmesi ise gerek türlerin, özellikle de tehlike altındaki türlerin geleceği ve gerekse söz konusu alanların maruz kaldığı etkiler bakımından son derece önemlidir.

Sahip olduğumuz pek çok doğal güzellik unsurlarımız gibi, ülkemizdeki kuşların da tam olarak belirlenmesi ve bunların insanlara tanıtılması birçok yönüyle faydalı olacaktır. Çalışmanın bu yönüyle emsal teşkil edeceği ve ileride hazırlanacak ornitolojik haritalara katkı sağlayacağı beklenmektedir.

Teşekkür: Kuş kayıtlarını kullanmama izin veren Prof.Dr. Ahmet Kılıç, Prof. Dr. Murat Biricik ve Engin Gem'e teşekkür ederim.

KAYNAKLAR

1. Ergene, S., Türkiye Kuşları. İst. Üniv. Fen Fak. Monografileri, Sayı 4, İstanbul, 1945.
2. Kumerloeve, H., Zur Kenntnis der Avifauna Kleinasiens. Bonner. Zool. Beitr. 12, 1- 318, 1961.
3. Kumerloeve, H., Doğu ve Kuzeydoğu Küçük Asya'nın Kuşları. İstanbul Üniv. Fen Fak. Mecmuası. XXXII, 3-4, 79-213, 1967.
4. Viellard, J., Türkiye'de Bir Ornitolojik Gezinin Neticeleri. İstanbul Üniv. Fen Fak. Mecmuası, Seri B, Cilt XXXIII, 3-4, 67-170, 1968.
5. Kumerloeve, H., Van Gölü-Hakkari Bölgesi (Doğu/Güneydoğu Küçük Asya) Kuşları. İstanbul Üniv. Fen Fak. Mecmuası. XXXIV, 3-4, 245-312, 1969.
6. Parr, D., Notes on a journey through Turkey, Spring 1981. Ornithological Society of The Middle East Bulletin (Autumn 1981) 7, 4-6, 1981.
7. Murphy, C., Recent Trips to Eastern Turkey 1983. OSME Bulletin 13, 8-2, 1984.
8. Beaman, M., Turkey Bird Report 1976 - 81, Sandgrouse 8, 1-41, 1986.
9. Kızıroğlu, İ., Türkiye Kuşları. OGM. Yay. Ankara, 1989.
10. Martins, R.P., Turkey Bird Report 1982-86, Sandgrouse, 11, 1-41, 1989.
11. Eames, J., Selected Bird Observations from Turkey: Spring and Summer 1987, OSME Bulletin 23, 6-13, 1990.
12. Kasperek, M., Die Vögel der Türkei. Heidelberg, Max Kasperek Verlag, 1992.
13. Ayvaz, Y., Elazığ Bölgesi Kuşları, Doğa-Tr. J. Zool. 17, 1-10, 1993.
14. Kirwan, G., Martins, R. P., Turkey Bird Report 1987-91. Sandgrouse, 16(2), 76-117, 1994.
15. Biricik, M., Birds of Kabaklı Reservoir, Diyarbakır, Doğa-Tr. J. Zool., 20, 155-160, 1996.
16. Kasperek, M., Bilgin, C. C., Kuşlar (Aves). In: Türkiye Omurgalılar Tür Listesi. Ed. A. Kence, C.C. Bilgin, Tübitak, Ankara, 1996.
17. Yazar, M., Magnin, G., Türkiye'nin Önemli Kuş Alanları, Doğal Hayatı Koruma Derneği, İstanbul, 1997.
18. Kılıç, A., Karapınar (Konya)Yöresinin Kuşları, Tr.J.Zool., 23, Ek Sayı 1, 91-97, 1999.
19. Kirwan, G., Martins, R. P., Eken, G., Davidson, P., A checklist of the birds of Turkey. Sandgrouse, Suppl. 1; 1-32, 1999.
20. Kirwan, G., Martins, R.P., Turkey Bird Report 1992-1996. Sandgrouse 22(1); 13-35, 2000.
21. Kılıç, A., Güneydoğu Anadolu Bölgesi Avifaunası Üzerine Bir Lokalite Çalışması (Poster). IV. Ulusal Ekoloji ve Çevre Kongresi, 5-8 Ekim, Bodrum, 2001.
22. Karakaş, R., Kılıç, A., Birds of Göksu Dam (Diyarbakır) and new records in south-east Turkey. Sandgrouse 24(1), 38-43, 2002.
23. Kirwan, G., Özen M., Kurt B., Martins R.P. Turkey Bird Report 1997-2001. Sandgrouse, 25(1), 8-31, 2003.
24. Kirwan G., Özen M., Demirci B. (comp.) Turkey Bird Report 2002-2006. Sandgrouse, 30, 166-189, 2008.
25. Kirwan G.M., Boyla K., Castell P., Demirci B., Özen M., Welch H., Marlow T. The birds of Turkey.

- Christopher Helm, London, 2008.
26. Welch H.J. (Ed) 2004. GAP Biodiversity Research Project 2001-2003 / Final Report. DHKD (Doğal Hayatı Koruma Derneği). Istanbul, Turkey.
27. Karakaş, R., Contribution to the knowledge of avifauna of Karacadağ, Southeastern Anatolia (Turkey), *Acrocephalus*, 25(122), 139-148, 2004.
28. Karakaş, R., Kılıç, A., The Birds of Dicle Dam (Diyarbakır),” *Turkish Journal of Zoology*, 28, 301-308, 2004.
29. Gem, E., Dicle Üniversitesi Kampüsünün Kuşları, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dicle Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Biyoloji Anabilim Dalı, Diyarbakır, 2004.
30. Karakaş, R., Kılıç, A., The Birds of Kralkızı Dam (Diyarbakır), *Southeast Turkey Sandgrouse*, 27(2), 139-146, 2005.
31. Karakaş, R., Bird diversity in Bismil Plain IBA's with new records for South-eastern Anatolia, Turkey, *European Journal of Wildlife Research*, DOI 10.1007/s10344-009-0336-6.
32. Ünlü, E., Özbay, C., Kılıç, A., Coşkun, Y., Şeşen, R., GAP'ın Faunaya Etkileri. In: GAP'ın Ekolojiye ve Tarıma Etkileri. Türkiye Çevre Vakfı Yayını, Ankara, 1997.
33. Heinzel, H., Fitter, R., Parslow, J., *Birds of Britain & Europe, with North Africa & the Middle East*. Harper Collins Publishers, London, 1998.
34. Mullarney K, Svensson L, Grant P.J, Zetterström D., *Collins bird guide*. HarperCollins, London, 1999.
35. IUCN 2009. IUCN Red List of Threatened Species. Version 2009.2. <www.iucnredlist.org>. Downloaded on 04 February 2010.
36. Tucker G.M., Heath M.F. *Birds in Europe: their conservation status*. BirdLife Conservation Series, BirdLife International, Cambridge, UK, 1994.
37. Eken G, Bozdoğan M, İsfendiyoğlu S, Kılıç DT, Lise Y., (eds) *Türkiye'nin Önemli Doğa Alanları [Turkey's Key Biodiversity Areas]*. Doğa Derneği, Ankara, 2006.